

دنيا له پهنجرهه رووسياوه؛ سهرما و سياسهت له مۆسكۆ

04-03-2024

نووسه ره كان

زريان روژه لاتي

كورتته : كاتي خوئي رووسو گوتبووي له گهرمه سيئر حكومهتي ئيستبدادي، له سارده سيئر حكومهتي در و له فينكه سييريشدا حكومهتي باش داده مزرين. ئيين خهلدوونيش ريشه ي دهولتهتي بو بگره و بهرده ي نيوان سارانشين و يه كجينشينه كان گهراندبووه وه، به لام ئه مه باسيكي ئالوزه و منيش نامه وي بليم سيستمه سياسييه كه ي رووسيا ره نگدانه وه يه كي جوگرافيا و كه شوه و اكه يه تي. به لكو ته نيا ده مه وي بيژم كه له پشت پهنجره كان مۆسكۆ وه، سياسي تهيش له سهرما ده چي كه پيويسته هه موو كات ئاگات له ئه گهري دووژمنايه تيه كي هه بيت. ئه گه ر چركه يه كي لي خافل بيت، وه ك سهرما سهرت ده ته زيني.

بەشى يەكەم

هەواى سارد و شەرى سارد لەگەل ئەمرىكا ديمەنىكى ديارى ئەم رۇژانەى مۇسكۇبە. بەھۆى بەشدارىكردن لە كۇنفرانسىكەوه، بۇ يەكەم جار رىم كەوتە ئەو شاره كە پىشتەر باسى جوانىيەكەيم بىستىبوو. راستىيەكەى ديمەنە جوان و سەرنجراكىشەكانى ئەم شاره دەتوانىت جاربه جار كزەى ساردى هەواى زستانەت لە بىربىاتەوه، بەلام هەندىكجار سەرماكەى، جوانى و شت نانسى و دەستى مرۇف دەتەزىنى. سىرگەى كە بە تەكسىيەكەى دەبىردم بۇ هۆتيل، بۇ خۇى دەرمانسازە، بەلام بەھۆى خراپى بارودۇخى ئابوورىيەوه ئەم كارەش دەكات، دەيگوت من مندالى مۇسكۇم، 54 سالە لىزە دەزىم، ئەم شاره كاتى پاك دەبىتەوه و بەفرى لى نامىنى، زۇر جوان دەبىت، بەلام ئەو جوانىيەش كورتخايەنە و هەمووى نزيكەى چوار مانگە لە سالىكدا. دەيگوت رووسيا ولاتىكى سارده و شتىكى سەير نىيە ئەگەر هەر لە مانگى ئۆكتۇبەرەوه هەتا مايس بەفرى لى بىنى. پرسىارى دۇخى ئابوورىم لىكرد، گوتى بەر لە شەرى ئوكراينا باش بوو، بەلام ئىستا خراپە. سىرگەى دەيگوت رەچەلەكمان دەچىتەوه سەر بنەمالەى رۇمانوف كە لە قەيسەرەكانى رووسيا بوون، بۇيە منىش ويستم پرسىارى سياسەتى لىيكەم، بەلام گوتى هەقم بەوهيانەوه نىيە، حەزى لىناكەم. ئىدى هەتا گەياندىمىيە هۆتيلەكە باسى دەستەواژە رووسىيەكانى تايبەت بە سەرما و چۇنىيەتى خواردنەوهى قۇدكاي بۇ كردم كە وەك خواردنەوهى نەتەوهىي ولتەكەى ناوى دەبرد. گالتەى بە بىرە و شەراب دەگرد و دەيگوت ئەوانە بەرگەى سەرما ناكرن.

راستىيەكەى سەرماى سەخت كە بە رووسىيەكەى مۇرۇزى پىن دەلنىن، پىگەيەكى تايبەتى لە كولتورى رووسيا هەيه و ئەمەش لە ژيانى كۇمەلاپەتتەوه بگرە تاوەكو سياسەت، دەقى بە هەموو شتىك داوه. رووسەكان دەلنىن هىچ وەرژىك خراپ نىيە ئەگەر بزانى خۇتى بۇ داپۇشى. لەوانەيه ئەم قسەيه بۇ لى خۇمان كە هەندىك جار گەرماى تاقەتپرووكىنى هاوين دەگاتە نزيكەى 50 پلە، واتاينكى زۇرى نەبن، بەلام دەشى بۇ كولتور و شارستانىيەتى رووسى- ئورتۇدۇكسى واتاى خۇگونجاندىن لەگەل زوقم و سەرماى سىبرىياى ئەم ناوچەيه بدات.

كاتى خۇى رۇسو گوتبووى لە گەرمەسىر حكومەتى ئىستىدادى، لە ساردهسىر حكومەتى در و لە فىنكەسىرىشدا حكومەتى باش دادەمەزرىن. ئىبن خەلدوونىش ريشەى دەولەتى بۇ بگرەوبەردەى نىوان سارانشىن و يەكچىنشىنەكان گەراندىبووهوه، بەلام ئەمە باسىكى ئالۇزە و منىش نامەوى بلىم سىستەمە سياسىيەكەى رووسيا رەنگدانەوهەيكى جوگرافيا و كەشوهەواكەيهتى. بەلكو تەنيا دەمەوى بىزم كە لە پىشت پەنجەرەكانى مۇسكۇوه، سياسەتتىش لە سەرما دەچن كە پىويستە هەموو كات ئاگات لە ئەگەرى دووژمانىيەكە هەبىت. ئەگەر چركەيكە لى خافل بىت، وەك سەرما سەرت دەتەزىنى. ئا لىرەوهيه كە لە دىدگاي جىوپۆلەتىكى زال لە ئىستاي رووسيا، دەبن دەولەت وەك بىنا گەرەكان قايم بىن و چەك و تفاقى بەهيزى هەبن و لە روانگەى ئەمىنيەوه بەباشى خۇى داپۇشىنى، تاوەكو دووژمن وەكو سەرما زەفرى پىن نەبات. سالى 1939 چەرچل سەررۇكوهزىرانى بەرىتانيا گوتبووى، "دلنىام لە روانگەى رووسەكانەوه هىچ شتىك لە هيزدارى گەرەتر نىيە و هىچ شتىكىش لە لاوازى بىن نرخت نىيە، بەتايبەت لاوازى سەربازى." 66 سال دواتر، فلادىمىر پوتىن كە خەيالى گەراندىنەوهى شكوى رووسىاي جارانى لەسەردايە، وەك ئەوهى قسەكەى چەرچل پىشتراست بكاتەوه، رووخانى يەكىتى سۇفىيەتى بە گەرەترىن كارەساتى جىوپۆلەتىكى سەدە ناوبردبوو.

رووسيا ئىستا لە شەرىكى گەرم و سارددايه لەگەل ئەمرىكا و ئەوروپا، زىادەرۇبى نىيە ئەگەر بىزم بەشكى ئەوهش پەيوەندى بە سەرما و جوگرافياوه هەيه. رووسيا جوگرافيايەكى پان و بەرىنى هەيه و بە 17 مىليۇن و 125 هەزار كىلۇمەترى دووجاوه، گەرەترىن ولتاي دنيايه كە نزيكەى دوو هيندەى ئەمرىكا و نزيكەى 40 هيندەى عىراقە. بەپنى هەندىك پىوهر، تەنەت لە سەدەى 21 يشدا شەش رۇژ پىويستە بۇ ئەوهى ئەمسەر تا ئەوسەرى بپىوى. ئەمەش گرىفتىكى ئەمىنى بەردەوامى بۇ كرىملن دروستكردوو، چونكە پاراستنى ولتايكى فراوان وەك رچەشكىنى بەفرى زستانان، كارىكى سەخت و دژواره، بەلام ئەمە بۇ ئەو هيزانەش كىشەيه كە دەبانەوى رووسيا بكرن، چونكە گرتنى ولتايكى پان و بەرىنى وەها، پىويستى بە هيزكى گەرەى مرۇبى و توانايەكى لۇجىستىكى گەرە و دەرەقەت هاتنى سەرماى تاقەتپرووكىنى سىبرىياى هەيه بۇ ئەوهى سەربازەكان رەق نەبنەوه.

ئال. ف. چيو (Allen F. Chew) لە لىكۇلنىنەوهىكدا سەرماى زستان وەكو زەنرالنىكى سوپاي رووسيا ناودەبات كە لە 1708، 1812 و 1941دا شكستى بە لەشكركىشىيەكانى كارلى دوانزەيم پادشاي سوئىد، ناپليۇن و هيتلەر هينا كە زۇرىك لە سەربازەكانىان لە سەرماى رووسيا رەقىان بردبووهوه. هەلبەت سەرما بۇ جىوپۆلەتىكى رووسيا تەنيا دۇست نىيە بەلكو دووژمنىشە و دەست و قاقى بەستووەتەوه و ناهىلى هيزكى گەرەى دەريايى پىكەوه بىن كە وەك زۇرىك لە تيۇرىزانەكانى شەپ باسايان كرووه، مەرچىكى بوون بە هيزى هەژمووندارى دنيايه. زۇرىك لە بەندەرەكانى رووسيا يان كىشەى سەهۆلەبەندانىان هەيه يان لە گەرەويەكەوه دەگەنە دەرياي ئازاد كە لە كۇنترۇلى ولتاتانى دىكەدايه. بەندەرى فلادى قۇستوك كە گەرەترىن بەندەرى رووسيايه، لە رى دەرياي ژاپۇنەوه دەگاتە ئۇقىانوووسى ئارام كە ئەويش هاوپەيمانى ئەمرىكايە. بىجگە لەوه، ئەو بەندەرە لە سالىكدا چوار مانگ دەبەستىن و بە بى كەشتى سەهۆلشكىن كارى رووسيا تەنەت بۇ بازركانىش گرىفتى تىدەكەويت. لە مىلى رۇژئاواشەوه گەمىيە سەربازىيەكانى رووسيا لە سانت

پیترسبۇرگ دەتوانىت لەپى دەرياي بالتىكەو بەگەنە ئۇقىاننوسى ئەتلانتىك، بەلام پىويستە بە گەرووى ئۇرساندا برون كە لەنيوان سويد و دانىمارك داہە.

ئەمە بىجگە لەوہى، كە لە دواى ئەندامبوونى سويد و فىنلاندا، ھەر ھەشت و لاتەكەى دىكەى كەنارى دەرياي بالتىك ئەندامى ناتون كە ھەر لە بنەپەتدا بۇ بەرەنگارىيى رووسيا دامەزراوہ. لە باشوورى رۇژئاواشەوہ دەتوانىت بەندەرەكانى خوى وەك نۇرۇوسيسك و ستواسۇپۇل (لە كرىميا) بۇ كارى سەربازى رىكبختا، بەلام بۇ گەيشتن بە دەرياي مەديتەرانە پىويستى بە رەزامەندىيى توركيا ھەيە كە ئەويش ئەندامى ناتويە. رووسيا لە بەشى باكوورى سنوررەكانى خويەوہ دەتوانىت بگاتە ئوقياننوسى ئاركتىك، بەلام لەويش دووژمىكى ھەميشەيى خوى لى مەلاس داوہ و لە سالىكدا چەندىن مانگ بەندەرەكانى وەك مۇرمانسك لە باكوور دەبەستى و لە كاريان دەخات.

لە كاتى گەرانەوہم دا بۇ ھۆتىل، شوينىكى نزيك مۇسكو سىتى يان لە نيوہراستى شارم بىنى كە درونى ئۇكرانييەكان لىيى داوو. درونىش نەبىت رووسيا جوگرافيايەكى بەرن، رووبارى زور گەورە و دوللى فراوانى نييە كە وەك بەرەستىكى سرووشتى رى لە پيشپەويى ھىزىكى دەرەكى بگرىت. كاتىك ئەمانە ھەموو دەخەيتە پال يەك، ئەوسا تىگەيشتن لە سياسەتى دەرەوہى رووسيا لە ئەوروپاي رۇژھەلات، شەرەكانى ئۇكرaina، جۇرجيا و سووريا ئاسانتر دەبىت. پىدەچن يەكەمجار كارتونىستىكى بەرىتانى ورچى وەك سىمبوولى رووسيا كيشابن، بەلام رووسەكانىش ئەمەيان پى خراب نييە. ويئەى ورچ لەسەر لۇگوى پارتەكەى پووتىن و لەسەر لۇگوى لانيكەم سى شارى ئەو و لاتە ھەيە. ئەوان ورچ بە مېدقەد واتا «ھەنگوين خور» ناودەبەن، كە ھەم ژىرە ھەميش بەھىز، ھەندىك جار دەخەوي، بەلام كاتى توورە دەبىت دۇ و دۇشاو تىكەل دەكات، ئىستاش يەكك لەو ساتانەيە كە رووسيا لە رۇژئاوا توورەيە.